

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Upprustningen av utemiljöer på Linero

Från den vita till den gröna staden

Vendela Gehrmann

Självständigt arbete • 15 hp

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp, 2025

Upprustningen av utemiljöer på Linero - Från den vita till den gröna staden

The renovation of the outdoor environment in Linero - From the white to the green city

Vendela Gehrmann

Handledare:	Karl Lövvie, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Maria Kylin, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0845
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Vendela Gehrmann
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd
Nyckelord:	Modernism, miljonprogrammet, Linero, ideal, visioner

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Upprustningen av utemiljöer på Linero – Från den vita till den gröna staden är en fallstudie av stadsdelen Linero i Lund. Frågeställningarna som behandlats i arbetet är hur utemiljön på ursprungliga Linero har förändrats från att stadsdelen byggdes fram till idag, samt vilka visioner, gestaltungs- och stadsbyggnadsideal med fokus på sociala aspekter som legat bakom dessa förändringar. Metoden som använts i studien är en kombination av en litteraturstudie, en intervju, analys av kart- och bildmaterial samt platsbesök. Området som har studerats är ett bostadsområde som ägs av Lunds kommunala fastighetsbolag (LKF) och som byggdes som en del av miljonprogrammet mellan år 1969 och 1972.

Arbetet har delats upp i fem olika avsnitt. Efter inledningen kommer en historisk bakgrund som behandlar miljonprogrammet och de ideal som format gestaltningen av utemiljöer under denna period. Det efterföljande avsnittet behandlar ursprungliga Linero och miljöförbättringsprojekt som genomfördes där på 1980-talet. Den utredande delen av uppsatsen avslutas med att förklara nutida visioner och planeringsideal, till största del genom information som framkommit i intervjun med representanter från LKF. Det femte och sista avsnittet utgör en diskussion som sammanfattar vad studien har kommit fram till.

Studien visar att det studerade bostadsområdet på Linero har genomgått stora förändringar sedan stadsdelen byggdes. Bostadsgårdarna fick en rejäl upprustning genom miljöförbättringsprojektet år 1984. Då tillkom det mycket grönska som tidigare saknades och gårdarna fick nya funktioner i form av nya lekmiljöer, cykelparkeringar och gemensamma uteplatser. På 2010-talet genomfördes en förtätning av området i samband med att Vikingavägen smalnades av och det anlades nya gång- och cykelbanor längs med denna. Mellan år 2016 och 2021 genomfördes en omfattande ombyggnation av de ursprungliga husen på Linero samtidigt som det bland annat anlades en ny park på en tidigare parkeringsyta. Studien kom fram till att de modernistiska idealen har präglat Lineros ursprungliga utformning. De efterföljande förändringarna uppstod till stor del som reaktioner på olika utmaningar som behövde åtgärdas.

Nyckelord: modernism, miljonprogrammet, Linero, ideal, visioner

Abstract

The Renovation of Outdoor Environments in Linero – From the White to the Green City is a case study of the district Linero in Lund. The research questions addressed in this study concern how the outdoor environment in the original Linero has changed from the time the district was built until today, as well as the visions, design principles, and urban planning ideals, focusing on social aspects, that have guided these changes. The methodology used in the study combines a literature review, an interview, analysis of maps and visual materials, and site visits. The studied area is a residential neighborhood owned by the municipally owned housing company of Lund (LKF) and was built as part of the Swedish Million Programme between 1969 and 1972.

The study is divided into five sections. Following the introduction, a historical background discusses the Million Programme and the ideals that shaped the design of outdoor environments during that period. The next section focuses on the original Linero and the environmental improvement projects carried out there in the 1980s. The investigative part of the study concludes by explaining contemporary visions and planning ideals, primarily based on information obtained from interviews with representatives from LKF. The fifth and final section presents a discussion summarizing the study's findings.

The study reveals that the examined residential area in Linero has undergone significant changes since the district was first built. The courtyards received a substantial upgrade through the environmental improvement project in 1984, introducing much-needed greenery and new functions such as playgrounds, bicycle parking, and communal outdoor spaces. In the 2010s, the area was further densified as the street *Vikingavägen* was narrowed, and new pedestrian and bicycle paths were constructed alongside that street. Between 2016 and 2021, a major renovation of the original buildings in Linero was carried out, accompanied by the development of a new park on a former parking lot. The study concludes that modernist ideals influenced the original design of Linero. The subsequent changes largely emerged as reactions to various challenges that needed to be addressed.

Keywords: modernism, The Million Programme, Linero, ideals, visions

Innehållsförteckning

Förord	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Målbeskrivning och frågeställningar	8
1.4 Metod och material	8
1.5 Avgränsningar	9
2. Miljonprogrammet och modernismen	10
2.1 Bakgrunden till miljonprogrammet och de modernistiska idealen	10
2.2 Kritiken och utpekandet som socialt utsatta områden	12
2.3 Miljonprogrammets utemiljöer	14
2.4 Reaktionerna på modernismens stadsbyggande och de efterföljande idealen	15
3. Stadsdelen Linero och 1980-talets upprustningar	17
3.1 Linero och miljöförbättringsprojektet 1984	17
3.2 Visionerna för upprustningarna	22
4. Nutida visioner och planeringsideal	25
4.1 Intervju med LKF - Utvecklingen av 1980-talets projekt och det som följde efter	25
4.2 Planering för social hållbarhet i Lunds kommun	31
5. Diskussion	33
5.1 Förändringen av utemiljön på Linero - Från den vita till den gröna staden	33
5.2 Förändringen utifrån visioner och ideal med fokus på sociala aspekter	34
5.3 Reflektioner	35
Referenser	37

Förord

Mitt val av ämne var från början inte helt självklart. Inspirationen fick jag efter att ha läst en artikel i Sydsvenskan med titeln *Så blev den "vita staden" grönare*, publicerad den 14 augusti 2024, som handlar om stadsutveckling av stadsdelen Linero i Lund. Jag har ett vagt minne av att ha läst artikeln när den kom ut, utan att reflektera så mycket över den, för att sedan av en slump komma över den igen ett halvår senare när jag skulle börja skriva min kandidatuppsats, då jag fann den väldigt intressant. Fram tills dess hade jag ingen tydlig bild alls av vad jag ville skriva om men efter det fick jag en idé som genast kändes ganska tydlig. Det väckte ett intresse för hur utemiljöerna på Linero har förändrats och utvecklats genom åren.

Jag vill rikta ett stort tack till den numera pensionerade landskapsarkitekten Eva Kristensson för att hon ställde upp på ett oerhört värdefullt samtal i början av min skrivprocess. Jag vill även tacka min handledare Karl Lövie för stöd och vägledning under hela arbetets gång. Slutligen vill jag tacka Linda Domini och Richard Nilsson på LKF för deras vänliga bemötande och otroliga engagemang för att besvara alla mina frågor.

TACK!

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Linero är en stadsdel, belägen i utkanten av sydöstra Lund, som byggdes som en del av miljonprogrammet på 1960 - och 70-talet. Stadsdelen har länge haft ett dåligt rykte, som ett mindre attraktivt område i Lund, då den präglats av kriminalitet i form av exempelvis bilbränder och inbrott framför allt kring Vikingavägen och centrum (Mårtensson, 2024). Som en del av kommunens planer att arbeta mot ökad social hållbarhet i hela staden har Linero genomgått en upprustning de senaste åren, vilken genomförts tillsammans med polisen och Lunds kommunala fastighetsbolag (LKF). Bland annat har det satsats på utvecklande av utemiljön (ibid). LKF äger de byggnader som byggdes först under miljonprogramsåren längs Vikingavägen och som utgör kvarteren Havamal och Eddan (Tägil, 1997). Dessa ljusgrå längor av 28 nästintill identiska flerbostadshus ritades av arkitekten Sten Samuelson som hade en vision om att området skulle kallas "*den vita staden*", eftersom huskropparna på håll kan uppfattas som vita (ibid). I början på 2000-talet ville LKF göra om området till "*den gröna staden*", vilket innefattar både hållbart byggande och att få in mer grönska bland bostäderna (Mårtensson, 2024).

Denna studie undersöker hur förändringarna av utemiljön på Linero har sett ut över tid. Från de modernistiska idealen som präglades av stora öppna ytor i form av luftiga grönytor, stora asfaltsytor och breda bilvägar, fram till dagens ökande medvetenhet om grönskans betydelse för människors välbefinnande, och det genomförts satsningar på att utveckla utemiljön på Linero. Miljonprogrammet har under lång tid varit föremål för kritik, både vad gäller den byggda miljön och de sociala förutsättningar som skapades i dessa stadsdelar. Områdena som planerades i städernas ytterkanter, fick tidigt stämpeln som socialt utsatta, och såväl byggnaderna som utemiljön har kritiserats för diverse olika brister samt för att aldrig riktigt blivit fullt utvecklade efter färdigställandet. Samtidigt finns det en betydande potential i miljonprogramsområdenas typiska utemiljöer, särskilt på grund av deras rymlighet och ljus som också speglar de ursprungliga visionerna om att främja just sociala värden. Idealbilden som präglade denna tids bostadsbyggande uppnåddes inte riktigt som tänkt, vilket utgör bakgrunden till frågeställningarna som behandlas i uppsatsen.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att bidra med förståelse för hur utemiljön i ett bostadsområde har utvecklats över tid, vilket kan vara användbar kunskap för landskapsarkitekter och planerare i framtida stadsutveckling. Studien syftar till att bidra med förståelse om hur stadsbyggnads- och gestaltungsideal har förändrats från miljonprogramsåren fram till idag samt visa hur dessa ideal har påverkat gestaltningen av den fysiska utemiljön på Linero.

1.3 Målbeskrivning och frågeställningar

Målet med uppsatsen är ta reda på hur förändringen av utemiljön på ursprungliga Linero har sett ut genom åren, från att stadsdelen stod klar år 1972 fram till idag, samt att ta reda på vilka visioner och ideal som påverkat dessa förändringar, med fokus på sociala aspekter. Frågeställningarna är följande:

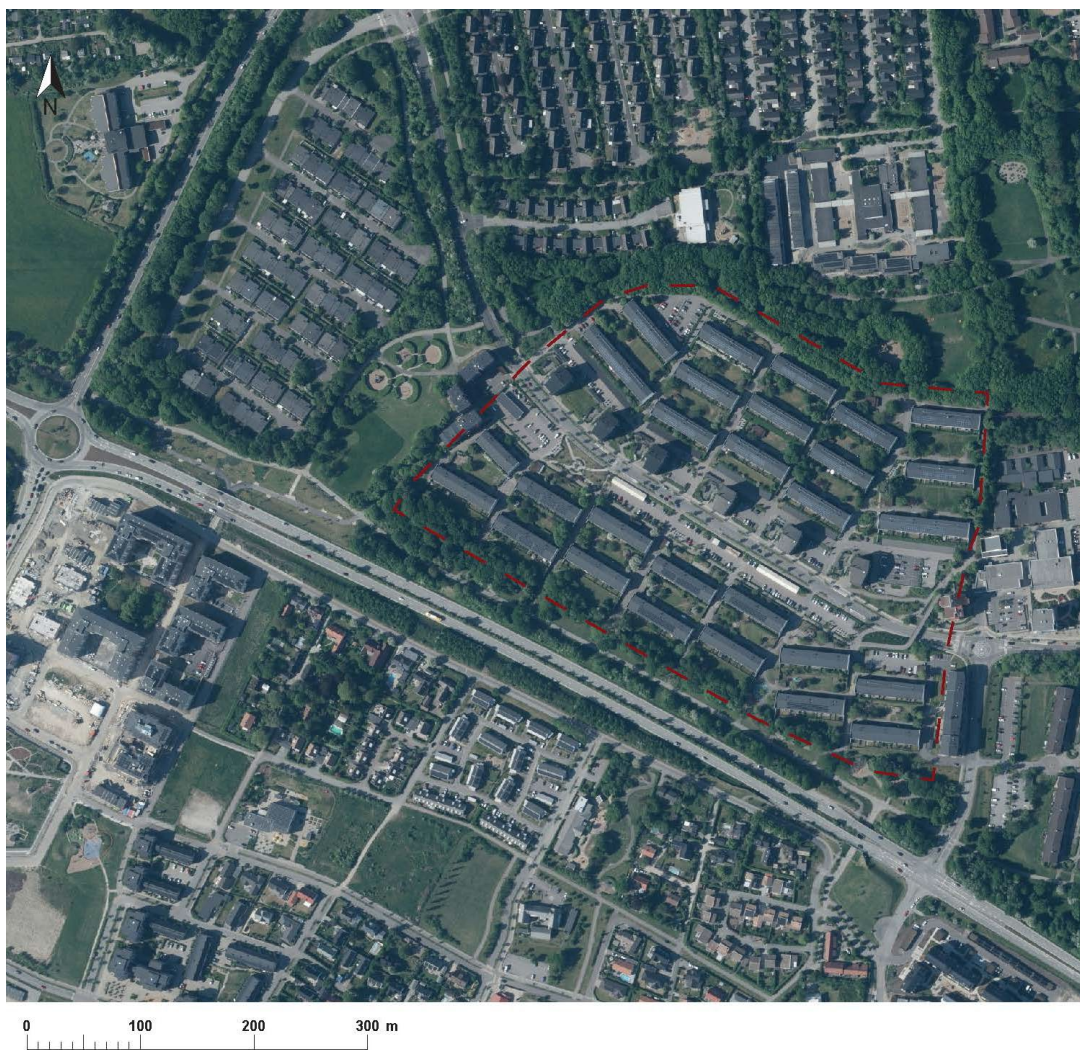
- Hur har utemiljön på ursprungliga Linero förändrats från att stadsdelen byggdes som en del av miljonprogrammet fram till idag?
- Vilka visioner, gestaltungs- och stadsbyggnadsideal, med fokus på sociala aspekter, ligger bakom dessa förändringar?

1.4 Metod och material

Uppsatsen bygger på en fallstudie där stadsdelen Linero har studerats. En kombination av olika kvalitativa metoder har valts för att besvara frågeställningarna. En litteraturstudie har genomförts av tidigare studier som gjorts relaterade till miljonprogrammets utemiljöer och upprustningar av dessa. Det har genomförts en intervju med biträdande förvaltningschef, Linda Domini, och områdesvärd för Linero, Rickard Nilsson, på LKF samt gjorts en analys av kart- och bildmaterial. För att få en förståelse för platsens nuvarande utformning har det även genomförts platsbesök vid ett par tillfällen.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen fokuserar på ett bostadsområde som ägs av Lunds kommunala fastighetsbolag, beläget i Linero centrum och som var det första som byggdes när stadsdelen växte fram mellan år 1969 och 1972 (Mårtensson, 2024). Dessa kvarter kallas av LKF för kvarter Havamal och Eddan, och de separeras av vägen Vikingavägen. Havamal utgör området norr om Vikingavägen och Eddan området söder om Vikingavägen. Arbetet är avgränsat till att framför allt handla om hur förändringen av utemiljön i detta bostadsområde har sett ut över tid. Studien fokuserar inte på den byggda miljön, utan specifikt på förändringar i utemiljön.

Figur 1. Flygfoto som visar avgränsat område [Lantmäteriet]

2. Miljonprogrammet och modernismen

2.1 Bakgrunden till miljonprogrammet och de modernistiska idealen

Under efterkrigstidens Sverige rådde det stor bostadsbrist, vilket blev en viktig politisk fråga (Boverket, 2020). Mellan år 1965 och 1974 byggdes totalt 1 005 578 bostäder i landet och målet för bostadsbyggandet, som sattes upp av riksdagen, kom att kallas för miljonprogrammet. Bakgrunden till bostadsbristen som uppstod var ökad ekonomisk tillväxt och en befolkningsökning, i kombination med urbanisering och stigande reallöner, som följde efter andra världskrigets slut. Den vanligaste hustypen som byggdes var lamellhus i tre våningar, och en tredjedel av alla bostäder som byggdes var villor och småhus. Höghusen som många förknippar med miljonprogramsåren var inte dominerande men ökade i antal från 1967 och framåt (ibid).

I början på 1970-talet ändrades förutsättningarna på den svenska bostadsmarknaden i samband med den kraftiga lågkonjunkturen, som ledde till att arbetskraftsinvandrade flyttade hem och bostadsbristen avtog (Boverket, 2020). Tidigare hade alla bostäder gått att hyra ut, oberoende bostädernas kvalitet, men till följd av den ekonomiska kris som drabbade landet började fler och fler lägenheter stå tomma. I områden som Rosengård och Kroksbäck i Malmö stod ungefär hälften av alla lägenheter utan hyresgäster mot mitten av 1970-talet. Det rådde delade meningar hos allmänheten gällande bostäderna som byggdes under miljonprogramsåren och programmet möttes tidigt av kritik. Många, som tidigare bott trångt och som stått många år i bostadskö, var nöjda över att få flytta in i nybyggda bostäder med bättre boendestandard än de haft tidigare. Samtidigt fanns det de som menade att hyrorna var för höga, servicen och kommunikationerna för dålig, och som kritiserade områdena för att vara ensidiga med bortglömda utemiljöer. Det snabba och billiga bostadsbyggandet fick konsekvenser i form av sociala och fysiska insatser som behövdes sättas in. Samtidigt har dessa områdens attraktivitet på bostadsmarknaden förblivit låg (ibid).

Den danske landskapsarkitekturforskaren Kristen Danielle van Haeren har studerat efterkrigstidens bostadsområde Bellahøj i Danmark och beskriver hur områdets grönytor präglas av de modernistiska idealen. Samma ideal som låg till grund för byggandet av miljonprogrammets bostadsområden i Sverige. Bellahøj består av 28 punkthus belägna i en parkliknande miljö, och var Danmarks första höghusområde som byggdes under efterkrigstiden, närmare bestämt under tidigt 1950-tal (van Haeren, 2021). Det öppna landskapet i Bellahøj speglar de modernistiska idealen i form av ljus, luft och hälsosamt liv men även närhet till naturen har varit

betydelsefullt i området. Van Haeren menar att projektet går att beskriva utifrån fyra olika modernistiska begrepp: tabula rasa, det pastorala idealet, Modulor och industrialiseringens rätvinkliga rationalitet, men beskriver också Bellahøjs landskap utifrån välfärdsideologin i efterkrigstidens Danmark, och ambitionerna om ett hälsosamt liv (ibid).

Landskapsarkitekten Eva Kristensson har skrivit en bok om bostadsgårdens olika roller där hon jämför efterkrigstidens modernistiska *folkhemsgårdar*, som präglades av dåvarande välfärdspolitik, med 1990-talets trånga *innerstadsgårdar* som uppstod i samband med förtätning och mer stadsmässiga planeringsideal (Kristensson, 2007). När industrialiseringen kom till Sverige på 1800-talet med medförd urbanisering ledde det till en intensiv stadstillväxt. Det var på den här tiden som bostadsgården uppstod, samtidigt som den offentliga parken, i syfte att skapa en mer hälsosam livsmiljö för människor. Till skillnad från industristädernas trånga bakgårdar där det inte fick plats så mycket mer än ett uthus, öppnade bostadsgården upp för ljus och grönska i staden. Barnen var viktiga i utformningen av efterkrigstidens bostadsmiljöer och det byggdes rymliga, robusta och säkra lekmiljöer för barn. Trots att idealet var rymlighet och folkhemsgården skapades med fokus på barns lek och vuxnas rekreation möttes denna tids bostadsbyggande av stor kritik. Utemiljöerna betraktades som "torftiga, ofärdiga och med en industriell prägel" (Kristensson, 2007, s 7).

För att sammanfatta det som tidigare nämnts, medförde 1800-talets trånga kvartersstäder smuts och ohälsa. I samband med industrialiseringen uppstod också en ny samhällsklass, arbetarklassen, vilka jobbade på industrierna och levde under tuffa förhållanden (Skarphedinsdottir, 2018). Det var under den här tiden som engelsmannen Ebenezer Howard myntade begreppet *Trädgårdsstaden*. I början på 1900-talet uppstod ett nytt stadsbyggandsideal som gick ut på att bygga byar i utkanten av städerna, bestående av ungefär 30 000 invånare per by. Dessa så kallade *trädgårdsstäder* skulle ha kooperativt ägande, bra kollektiva förbindelser och mycket grönska runt bebyggelsen (ibid).

Modernismens idéer uppkom sedan som en motreaktion mot den tidigare trädgårdsstadsrörelsen och en betydande förebild för paradigmskiftet var arkitekten Le Corbusier som höll med om att städerna var ohälsosamma och omoderna men han ansåg inte att lösningen var att flytta ut från staden (ibid). Le Corbusier hade också tankar om trafikplaneringen. Trafiken skulle vara snabb och effektiv, vilket skulle uppnås genom få gator med breda och få korsningar för att kunna vidhålla en hög hastighet. Det svenska miljonprogrammet har influerats av dessa ideal (ibid).

Ett koncept som blev vanligt under modernismens byggande var hus i park (Schulz, 2014). Le Corbusier gjorde utopiska planer för den mest idealistiska staden, vilka innebar byggande av tre miljoner skyskrapor omgivna av stora rektangulära grönområden. Dessa kan ha utgjort en inspirationskälla för bostadsområden som senare byggdes i New York, däribland bostadsområdet Penn South på Manhattan som stod klart år 1962 (ibid).

Figur 2. Foto som visar bostadsområdet Penn South på Manhattan, New York. Ett exempel på hus i park-idealet som rådde under modernismen av Raul (2010).

Wikimedia Commons.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Penn_South_lawn_Chelsea_Manhattan.jpg

2.2 Kritiken och utpekandet som socialt utsatta områden

Även om tanken bakom miljonprogrammet var att planera för välfärd och social hållbarhet, blev det inte riktigt som tänkt och bostadspolitiken möttes av stor kritik redan under byggnadsåren. Det har forskats på hur miljonprogramsområden har framställts i dålig dager av media och på så vis stigmatiserat förorterna. (Mattsson, 2024) beskriver detta tydligt: “Först pekades de ut som permanent ofärdiga, senare som smutsiga och nedskräpande och därefter som belastade med brottslighet och kriminalitet, för att slutligen helt präglas av immigration och immigranter.

Välfärdsstatens bostadspolitik och byggande, som syftade till att forma de nya medborgare som skulle skapa efterkrigstidens framväxande samhälle, framstod mot slutet av 1900-talet i en helt annan dager [*sic!*]. Det narrativ som då tagit form utpekade inte bara byggnaderna som misslyckade utan också invånarna” (ibid). Målet om att bygga en miljon bostäder under 10 års tid lyckades, men bostadsområdena fick genast kritik för att vara storskaliga och monotona med torftiga utemiljöer (Söderquist, 1999).

Förklaringarna till varför miljonprogrammet utvecklades som det gjorde är förmodligen flera. En orsak som har förts fram är att byggnadsföretagens behov och ekonomiska intressen kom att få stort inflytande över bebyggelseutvecklingen. Enligt Söderquist fanns det också flera som menade att “byggnadsföretagen ‘körde över’ arkitekterna” (Söderqvist, 1999, s. 13). I hennes avhandling *Rekordår och miljonprogram - Flerfamiljshus i stor skala. En fallstudiebaserad undersökning av politik, planläggning och estetik* citeras en artikel publicerad i Dagens Nyheter som styrker detta påstående:

“Under 1960-70-talen när produktionen gick på räls fick arkitekten inte sätta sin fot på bygget” (Söderquist, 1999, s. 13).

Ytterligare en orsak till resultatet av miljonprogrammet är att politiker och administratörer, som saknade kunskaper om fysisk planering och lät ekonomiska faktorer styra, fick en alltför stor roll i utvecklingen av bostadsbyggandet (ibid). Sedan finns det även de som menar att ansvaret ligger hos arkitekterna och deras sätt att gestalta under den här tiden. Dessutom har det funnits en allmän uppfattning om att miljonprogramsområdena inte var tänkta att stå under en längre tid utan att de byggdes för att sedan rivas, vilket skulle kunna vara en förklaring till den bristfälliga gestaltningen av dessa områden (ibid).

Det kan vara viktigt att belysa att det också finns forskning som ifrågasätter kritiken som riktats mot bostadsbyggandet under miljonprogramsåren. Vissa menar att den negativa bilden av miljonprogramsområdena har förstärkts av media och att den mediala beskrivningen av dessa områden många gånger inte stämmer överens med invånarnas egen uppfattning om sin boendemiljö. Något som beskrivs i rapporten *Miljonprogram och media - föreställningen av människor och förorter* av Ericsson et al. som tagits fram på uppdrag av Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet, och som analyserar hur massmedia har porträtterat förorter på Järvafältet i Stockholm från 1960-talet och framåt (Ericsson et al., 2002). Rapporten visar hur media har framställt förorter som Tensta, Rinkeby och Husby som avvikande problemområden, enligt en stereotypisk bild skapad av de samhällsgrupper som besitter makt, vilket på så vis påverkat hela allmänhetens syn på dessa områden.

Ericsson et al. menar att det är problematiskt när bostadsområden blir klassificerade som utsatta och stigmatiseras av samhället eftersom det bidrar till fördomar och ökad segregering (ibid).

2.3 Miljonprogrammets utemiljöer

Jennifer Mack, professor i arkitektur vid KTH, har forskat om utemiljön i ett miljonprogramsområde utanför Stockholm, och skriver att den urbana designen under miljonprogramsåren inkluderade åtgärder för barnsäkerhet (Mack, 2021). Trafiken separerades och buskar användes för att avskärma lektytor. Under 1970-talets ekonomiska kris kritiserades emellertid miljonprogrammets utemiljöer för "vegetationens gleshet och miljöns råhet". Stadsdelarna fick kritik för att sakna stigar, trottoarer och lekplatser, samt för att i stället för grönytor bestå av bruna och leriga områden. Förslag för upprustning av miljonprogrammets utemiljöer lades därför fram på 1970-talet, ibland till och med direkt efter att anläggningen var klar (ibid).

I oktober 2018 anordnades en Trivseltvandring i det studerade miljonprogramsområdet utanför Stockholm under rubriken *Does a broken street lamp irritate you?* (ibid). Projektet gick ut på att bjuda in deltagare, bestående av representanter från olika organisationer samt lokalinvånare som bott i området i decennier, för att gå en Trivseltvandring genom området. Under mötet med lokalinvånarna framkom det att de flesta av dem inte hade något negativt att säga om den ursprungliga designen av utemiljön. I stället framförde de vid upprepade tillfällen bristen på underhåll. Exempelvis beskrev Victor, en arbetslös man i 50-årsåldern som bott i området sedan 24 år tillbaka, hur tidigare upprustningar av utemiljön med avsikt att lyfta området, hade misslyckats. Victor berättade att han bodde i närheten av en park där det tidigare vuxit buskar av smultronschersmin, vars vita blommor doftar starkt av smultron. Han beskrev hur hela grannskapet brukade fyllas av den underbara smultrondoften i juni månad men att buskarna sedan förstördes och togs bort av kommunen. Senare förklarade han även att häckarna utanför restaurangen på ett vårdhem försvann när kommunen lade över ansvaret på en privat entreprenör som misskötte ogrärensningen. Ena delen av häcken dog och den andra klipptes ner av skötselpersonalen, som inte besatt rätt kunskaper. Detta visar hur de upplevda kvaliteterna i områdets utemiljö förstördes av människor vars jobb var att underhålla och förbättra dem.

Vidén och Lundahl beskriver miljonprogrammets gårdsmiljöer som torftiga med brist på omsorg i detaljer (Vidén och Lundahl, 1992). De menar att det saknades medvetenhet i användningen av bostadshusens omgivning när miljonprogramsområdena gestaltades samt att de främsta skälen till bristerna som

uppstod var ekonomiska. När utemiljön skulle planeras och projekteras var budgeten i stort sett redan förbrukad och då valdes i första hand slitstarkt material såsom asfalt, betong och taggiga buskar. Markplaneringen under miljonprogramsåren, beskrivs av Vidén och Lundahl, genom följande citat:

”Planering utgick från föreställningen att en fungerande miljö uppstod genom att ytor ställdes i ordning för olika funktioner. Kunskaper om växtlighet som ett föränderligt och levande material, om vad utseende och form betyder för användbarheten och om betydelsen av variation och upplevelserikedom utnyttjades dåligt i markplaneringen” (Vidén och Lundahl, 1992, s. 28).

Vidén och Lundahl kritiserar även lekplatserna som byggdes under miljonprogramsåren för sin bristande utformning med avsaknad av lekytor för de större barnen (ibid). Det som fanns var mestadels standardutrustning i form av sandlådor, gungor, kojor, rutschbanor och någon klätterställning avsedda för mindre barn. Lekytorna var den del av utemiljön som genomgick en förändring först under de så kallade miljöförbättringsprojekten, som behandlas längre fram i uppsatsen.

2.4 Reaktionerna på modernismens stadsbyggande och de efterföljande idealen

Jan Gehls bok *Cities of People* sammanfattar 50 års forskning om stadsliv med fokus på det mänskliga perspektivet och hur människor samspelar med staden. Gehl beskriver där modernistiska städer som människofientliga och menar att den mänskliga dimensionen av stadsplaneringen har förbisetts i årtionden till förmån för andra aspekter, exempelvis att möta den ökande biltrafiken. Han betonar att, särskilt de modernistiska idealen, har bidragit till nedprioritering av det offentliga rummet, fotgängare och stadsrummets funktion som mötesplats för människor. Det mest effektiva sättet att reducera livet mellan husen är, enligt Gehl, att använda sig av modernistiska planeringsmetoder (Gehl, 2010).

Stadsrummet fungerade som en social mötesplats för människor i början på 1900-talet fram tills de modernistiska idealen med den bilorienterade staden tog över (ibid). Jane Jacobs bok om den amerikanska storstadens liv och förfall kom ut 1961, och ifrågasatte tidigare stadsbyggnadsideal som hade resulterat i minskande möjligheter för mötesplatser i stadsrummet. Problemen med att förbise den mänskliga dimensionen av stadsplaneringen har fortsatt även efter att detta sätt att planera började ifrågasättas. I takt med att städerna har växt har det blivit allt viktigare för arkitekter och stadsplanerare att ta hänsyn till och prioritera mänskliga behov. Gehl menar att en planering där fotgängare prioriteras krävs för att städerna

ska kunna utvecklas till att bli säkra, hållbara och hälsosamma samt för att målen för social hållbarhet och ett öppet demokratiskt samhälle ska kunna uppnås. Det krävs även politiska beslut som möjliggör ett nytt sätt att planera, där människan står i fokus. Stadslivet förstärks av att fler människor bjuds in till att gå och cykla samt vistas på offentliga ytor, vilket på så vis blir en förutsättning för levande städer (ibid).

Gehls teorier om att planera för människor har haft en stor inverkan på nutida stadplaneringsideal eftersom ”han har fått städer över hela världen att anpassas efter hur vi rör oss till fots och cykel” (Gunne, 2020). Böckerna som Gehl skrivit om livet mellan husen och gestaltning för människor, har i generationer varit bland de första som arkitektstudenter behövt läsa, och vid lanseringen av den svenska översättningen av *Cities of people* åkte Gehl till Stockholm för att föreläsa för arkitekter på Svensk Byggtjänst (ibid).

Gehl skolades själv inom den modernistiska traditionen på arkitektskolan i Köpenhamn, där han tog examen år 1960 (ibid). Han hade blivit så skadad av de modernistiska idéerna om ljus och luft att han inte insåg hur modernismens tankar förstör stadslivet förrän han gifte sig med en psykolog som frågade honom varför arkitekter inte intresserar sig för människor. Den frågan blev sedan startskottet för en omfattande forskning om livet mellan husen och hur arkitekter bättre bör tillgodose mänskliga behov (ibid).

3. Stadsdelen Linero och 1980-talets upprustningar

3.1 Linero och miljöförbättringsprojektet 1984

Stadsdelen Linero är belägen cirka 3 kilometer öster om Lunds stadskärna och byggdes enligt en dispositionsplan från 1967 omfattande drygt 100 hektar, vilken fastställdes år 1969 (Schlyter, 1996). Marken sluttar kraftigt mot söder och mot väster har marken också en svagare lutning. Detaljplanen föreslog lamellhus i tre våningar med fasader av betong som placerades utefter nivåkurvorna i sluttningen. Husgavlarna fungerar som stödmurar åt sidorna för de kraftiga slänterna mellan de plana terrasserna som husen står på. En stödmur på cirka en meter stöder också slänterna mot varje nedanför liggande gård. Den plana delen av gårdarna mellan husens norra fasad och stödmurarna gestaltades och anlades från början som helt asfalterade ytor utan någon som helst gräsmatta, bortsett från de lägst liggande husen som fick en gräsyta framför sin uteplats. Området är uppdelat i två kvarter som separeras av gatan Vikingavägen och i den östra delen av det norra kvarteret planerades områdets centrum. Här byggdes en kyrka, bibliotek, bank, post och livsmedelsbutik (ibid).

Den bristfälliga utemiljön i stadsdelen möttes genast av kritik bland de nyinflyttade i området (ibid). Enligt markprojektören hade det funnits högre ambitioner gällande markbeläggningar och planteringar, men dessa slogs ned under byggtiden av ekonomiska skäl (ibid).

Mellan år 1975 och 1986 gav staten ut bidrag på sammanlagt en miljard kronor med avsikt att förbättra utemiljöer i bostadsområden med flerbostadshus (Schlyter, 1994). Bakgrunden till beslutet var förhoppningen om att höja områdenas attraktivitet för att få tomma lägenheter uthyrda samt förbättra sociala förhållanden. 60% av de bostadsområden som omfattades av miljöförbättringsprojekten var miljonprogramsområden (ibid). Lunds kommunala fastighetsbolag (LKF) sökte och fick dessa miljöförbättringsbidrag för att förbättra utemiljöerna på Linero efter drygt ett decennium, under vilket det endast gjorts oväsentliga förändringar som igenplantering av sandlådor (Schlyter, 1996).

Thomas Schlyter var en arkitekt som efter sin arkitektexamen vid LTH först arbetade på Statens institut för byggnadsforskning i Stockholm (Henriksson och Kristensson, 2010). Därefter flyttade han till institutets nystartade lokalkontor i Lund år 1971 där han kom att bli expert på miljonprogrammets utemiljöer genom att börja dokumentera dessa. Hur miljöerna förändrades genom

miljöförbättringsprojekten fann han särskilt intressant och han började även utveckla beskrivningsmetoder för utemiljöerna som tidigare saknades. Statens institut för byggnadsforskning utvecklades år 1994 (NE, u.å) och då fortsatte Schlyter sin forskning vid Lund tekniska högskola (Henriksson och Kristensson, 2010).

Schlyter skrev en rapport där han utvärderade miljöförbättringsprojektet på Linero som genomfördes mellan år 1983 och 1984. Där skrev han att förändringarna var ganska stora och att de bedömdes som i stort sett lyckade (Schlyter, 1984). Anledningen till att projektet blev lyckat berodde på flera olika faktorer. Dessa menade Schlyter var att de boende i området fått delta aktivt i såväl planeringen som genomförandet, att området delades in i flera delområden samt att projekteringen delades upp på tre konsulter (ibid).

Vidare skriver Schlyter i rapporten att boendeflyttande är oerhört viktigt i dessa sammanhang men att det också kan vara problematiskt eftersom det ofta, likt i detta fall, endast är en liten grupp människor som engagerar sig och deltar aktivt på mötena (ibid). De hyresgäster som var delaktiga i projekteringsarbetet var nöjda med resultatet, men sedan fanns det även de som kommit och klagat efteråt som inte varit lika delaktiga. Många av de som varit mest engagerade i processen hade dessutom redan sökt sig till andra bostäder och flyttat från området. Schlyter menade att det var viktigt att följa upp miljöförbättringsprojektet på Linero genom att försätta arbete för boendeflyttande och ökat engagemang bland de boende (ibid).

Miljön på gårdarna före förändringarna beskrivs som oerhört torftig (ibid). Upp till 75% av ytan på bostadsgårdarna bestod då av endast asfalt eller sand medan den växtlighet som fanns, i form av buskage vid slänterna, var monokulturer av en enda art. Träd fanns bara runt kanterna och även de var av samma art. Funktionerna på gårdarna fungerade också dåligt då cyklar parkerades precis framför boendes sovrumsfönster. De plana asfaltsytor gjorde gårdarna utsatta för vind och särskilt på de stora gårdarna i nordost tog blåsten tag i sanden och spred den över hela gårdarna, in i ventiler och fönsterspringor (ibid).

Efter förbättringsåtgärderna blev förhållandet mellan grönska och hårdgjord yta det omvända (ibid). Det tillkom gräsmattor på varje gård och nya träd och buskar av varierade arter infördes i planteringarna med olika höjd, form, färg och växtsätt. Cykelskjul placerades vid entrén vilket flyttade bort cyklarna från fasaden och varje gård fick sin egen färgsättning på pergolor, plank och marksten (ibid).

Leken på gårdarna förändrades också genom projektet (ibid). Tidigare hade varje gård en nästan 200 kvadratmeter stor sandlåda, varav hälften var med gungor. Alla gårdar hade också en klätterställning men med åren hade en del av utrustningen förfallit och gårdsmiljön gav heller inga förutsättningar för spännande och utforskande lekmiljöer. Ett problem var att lekmiljöerna bara var anpassade för mindre barn. I Schlyters rapport framgår det att Linero var okänt för sitt dåliga klimat. Det beskrevs i bidragsansökan att lekplatser var placerade i lägen där skuggan faller större delen av dagen. Efter åtgärderna minskade antalet sandlådor till drygt en fjärdedel. Det tillkom inte så mycket ny utrustning utan i stället återanvändes de gungor som fanns på nya platser. På de gårdar där det inte bodde så många barnfamiljer anlades bara en liten sandlåda. Nya lekplatser och sittgrupper placerades i de soligaste lägena och vissa av de söderliggande slänterna fick rutschkanor eller nya uteplatser i buskagen (ibid)

Genom projektet anlades även nya gemensamma uteplatser som tidigare helt saknades. Gårdarna fick pergolor eller bersåer med tillhörande bänkar och bord, varav en del var flyttbara (ibid).

Figur 3. Foton som visar exempel på hur den ursprungliga utemiljön på Linero såg ut av Thomas Schlyter (1984). BÄTTRE UTEMILJÖ – En beskrivning av miljöförbättringsprojektet Linero. Lund: Statens institut för byggnadsforskning.

Figur 4. Foton som visar exempel på hur gårdarna blev efter miljöförbättringsprojektet av Thomas Schlyter (1984). BÄTTRE UTEMILJÖ – En beskrivning av miljöförbättringsprojektet Linero. Lund: Statens institut för byggnadsforskning.

3.2 Visionerna för upprustningarna

Eva Kristensson har skrivit rapporten *Fem förbättrade gårdar - En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt* som syftade till att utvärdera miljöförbättringsprojekten på 1980-talet och där de fem förbättrade bostadsgårdarna Åkershus i Staffanstorp, Tegelbruket i Simrishamn, Smeden i Eksjö, Råby i Västerås och Västerberga i Linköping, har undersökts (Kristensson, 1994).

I en del av rapporten beskrivs visionerna för miljöförbättringarna genom utformningsidéer och projektörernas förebilder (ibid). Kristersson beskriver där de övergripande idéerna för utemiljön genom tre begrepp – *funktionalism*, *traditionalism* och *rationalism*, lånade av den tyske landskapsarkitekten Jürgen Milchert.

Det första begreppet *funktionalism* handlar, enligt Milcherts betydelse, om att gestalta för specifika funktioner genom att skapa funktionsbestämda platser såsom sittplatser, lekplatser och cykelplatser, vilka ofta omges av buskage eller plank och staket (ibid). Motsatsen till detta tankesätt är att i stället utgå från platsen och låta funktionernas placering bestämmas utifrån den. Kristensson menar att Milcherts form av funktionalism präglade gårdarnas ursprungliga utformning vilket i varierande grad fanns kvar även efter förbättringarna. Problemet med ett strikt funktionstänkande är att det ger en statisk utemiljö då det är förutbestämt vad marken ska användas till och det inte finns någon flexibilitet i att låta brukarna själva välja vilka aktiviteter som ska ske var och när (ibid).

Traditionalism är det andra begreppet som används i studien, och det syftar till intresset för historiska park- och trädgårdsanläggningar, men även för nutida trädgårdskonst (ibid). En av de grundläggande visionerna i förbättringsarbetet har varit att göra gårdarna mer estetiskt tilltalande. Formspråken varierade från mer traditionella till utformningar präglade av postmodernistiska ideal, som gårdarna i Västerberga. Något som återinfördes var den klippta häcken. Traditionalismen i sammanhanget är också ett uttryck för intresset för odling och trädgårdskultur. De förbättrade gårdarna fick odlingslotter och miniträdgårdar till lägenheter på bottenplan. Det sattes också fruktträd, bärbuskar, blommande buskar och klätterväxter på gemensamma utrymmen (ibid).

Det sista begreppet *naturalism*, handlar om idéer kopplade till ett ökat intresse för vegetationens ekologiska betydelse. Naturliknade planteringar med friväxande vegetation användes i miljöförbättringsprojekten till skillnad från trädgårdens mer kontrollerade och formade karaktär. Kristensson menar att de nya utformningarna av gårdarna var en reaktion mot de ursprungliga gårdsutformningarna. Det har inte

funnits något starkt intresse för att bevara det befintliga, bortsett från befintliga träd som bevarats för sin kvalitet samt lyktstolpar och regnvattenbrunnar som behållits med anledning av att kostnaderna har behövts hållas nere. Tanken bakom upprustningarna var att de skulle innebära tydliga och stora förändringar. Utformning och formspråk skulle förnyas och utrustning och växter skulle bytas ut (ibid)

Förbättringsarbetet präglades också av ett åtgärdsinriktat arbetssätt då förslagen syftade till att lösa tidigare problem som uppstått, exempelvis problem med blåst, biltrafik på gården och slitna lekmiljöer (ibid). Hyresgäster fick vara med och sammanställa brister i början av projekten och projektörerna har sedan fått i uppgift att föreslå lösningar. Kristensson menar att det åtgärdsinriktade arbetssättet inte automatiskt resulterar i en trivsamt utemiljö utan att de även krävs idéer för hur den nya miljön ska utformas utifrån tankar om saknade kvaliteter, vilket också blivit projektörens roll att komma på. Konkreta åtgärder som gjorts på de fem studerade gårdarna har varit att förbättra lekmiljöer, skapa mer vinskyddade miljöer samt försök till att få gårdar fria från trafik och förbättra cykelparkeringar. På fyra av fem gårdar ökade andelen grönytor medan andelen asfalt minskade. Undantaget är Smeden där förhållandet mellan vegetation och hårdgjort material förblev oförändrat (ibid).

I samband med rapporten intervjuades projektörerna som fick svara på frågor om inspiration och förebilder till projekten (ibid). Projektören för Åkershus framhöll två starka förebilder hon inspirerats av i arbetet. Den ena var upprustningen av stadsdelen Byker i Newcastle där det arbetats mycket med boendemedverkan. Den andra inspirationskällan var Jan Gehl och hans teorier kring halvprivata utrymmen som en övergång mellan det privata och det offentliga. Tankar som hon hade haft i beaktning vid skapandet av privata uteplatser och utformningen av utrymmen närmast entréerna. I Råby hade projektören inspirerats av det välplanerade bostadsområdet Sohnhalde i Zürich och idéer kring naturlika planteringar (ibid).

I övrigt utgick förslagen från förbättring av estetiska respektive funktionella värden, vilket också motsvarar de brister som hade registrerats och skickats in vid ansökan om upprustningsmedel (ibid). De huvudsakliga bristerna som angavs då var både de upplevelsemässiga bristerna i form av en torftig miljö samt funktionella brister. Ytterligare en aspekt som togs i beaktning vid förbättringsåtgärderna var att öka rumsligheten på gårdarna med hjälp av vegetation. Miljonprogramsområdenas utemiljö hade kritiserats för sin öppna offentliga karaktär och det var därför bidragsberättigade att arbeta för att skapa en ökad rumslighet på gårdarna enligt Bostadsstyrelsens förordning (ibid).

Landskapsarkitekten Anders Kling beskriver hur stadsbyggnadsidealet för bostadsgården har förändrats genom historien i artikeln *Bostadsgården uppgång och fall* (Kling, 2017). Miljonprogramsårens funktionalistiska synsätt innebar, enligt Kling, en schabloniserad och förenklad utformning av utemiljön i praktiken. Staten gav ut nya byggnormer och föreskrifter om hur en god boendemiljö skulle utformas utifrån människors behov och anspråk. Exempelvis fastslogs exakta mått för storleken på sandlådor samt vilket avstånd de högst fick ligga på från entrén. Kling menar att tanken var god men att kunskapen sedan användes för matematiskt vid tillämpningen av de nya reglerna vilket resulterade i en bristfällig utemiljö. Enligt Kling uppstod miljöförbättringsprojekten, som följde efter dessa år, som en motreaktion mot tidigare stadsplaneringsideal. Han menar att projekten inte uppfyllde sitt ursprungliga syfte att rätta till miljonprogrammets misstag och att lösningen på de förbättrade gårdarna paradoxalt nog ofta blev ännu mer standardiserad, då det exempelvis valdes ny katalogbeställd utrustning utifrån ett begränsat urval. Kling kritiserar också projekten för att ha överlastat gårdsmiljöerna med material och funktioner samt överdrivet med vegetation (ibid).

4. Nutida visioner och planeringsideal

4.1 Intervju med LKF - Utvecklingen av 1980-talets projekt och det som följde efter

Som en del av uppsatsarbetet genomfördes en intervju med biträdande förvaltningschef på LKF Linda Domini och hennes kollega Rickard Nilsson, som är områdesvärd för Linero och har jobbat där sedan 1997.

Vid intervjun berättar Nilsson att det sattes mycket avenbok under miljöförbättringsprojektet 1984. Dessa träd växte sig sedan upp till ungefär 15 meters höjd framför balkonger på husens andra våningsplan, och utgjorde på så vis ett hinder för räddningstjänst som inte kunde komma till. Vidare tillägger Domini att avenboken började växa in i fasaden och skapade otrygghet bland de boende. Hon nämner även att LKF:s personal hittade ryggsäckar med inbrottsverktyg i buskagen framför husen.

Mellan år 2005 och 2010 togs därför mycket avenbok ner. Nilsson påpekar att dessa trädplanteringar som sattes framför husen, hade behövt gallras var tredje eller femte år, men att detta inte gjordes, antagligen för att spara pengar.

Mycket av den vegetation som planterades 1984 valde LKF att ta ner under 2010-talet av trygghetsskäl. Målet då var att öppna upp planteringarna för att skapa siktlinjer och mer ljus. Otrygghet på Linero var på den tiden ett problem sedan länge, då det exempelvis förekom droghandel. I samband med att vegetation togs bort tillkom även en hel del grönska, samtidigt som förtätning av området också har inneburit en viss förlust av grönytor.

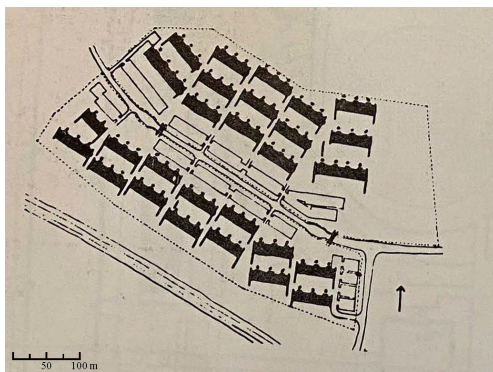
På frågan om det funnits skötselplaner för området efter miljöförbättringsprojektet 1984 svarar Nilsson att det gjordes olika planer men att de sedan knappt har arbetat efter dem. En orsak till detta, menar Domini, var att planerna som gjordes var handritade och därför väldigt svåra att uppdatera. Hon påpekar att LKF i framtiden kommer att arbeta mer med skötselplaner digitalt. Nilsson nämner vidare att alla fastighetsarbetare på LKF idag får gå en utbildning som kallas Skötselakademin och Domini tillägger att de har satsat mycket på att utbilda anställda. All personal som sköter utemiljön på LKF är deras egna anställda, till skillnad från många andra fastighetsbolag som köper in personal för skötselarbete.

På frågan om vilka förändringar av utemiljön som gjorts de senaste 25 åren, svarar Nilsson att alla framsidor fick nya planteringar runt år 2000 samtidigt som det gjordes en PCB-sanering av fogarna på husen. På vissa av gårdarna hade

växtligheten tagit över för mycket på baksidan av husen, vilket åtgärdades genom att vegetation togs ner för att inte utgöra ett hinder för räddningstjänstpersonal. I stället sattes häckar som fick utgöra en tomtgräns mot de som hade en uteplats.

Mellan 2011 och 2012 genomfördes också stora förändringar av utemiljön på Linero inför att området skulle förtätas med sex nya femvåningshus längs Vikingavägen. Bland annat anlades nya parkeringsytor som ersatte tidigare carportar. Nilsson påpekar att det i samband med detta tillkom mycket växtlighet runt de nya husen som delvis ersatte den grönska som togs bort. Vidare framkommer det i intervjun att hyresgästerna som då bodde i Lineros ursprungliga kvarter och som hade sin framsida mot Vikingavägen inte var särskilt glada över att det skulle byggas nya hus precis framför deras och på så vis skymma utsikten. Samtidigt påpekar de att LKF:s anställda hela tiden förde en dialog med de boende för att genomföra de nya planerna så bra som möjligt.

I början på 2010-talet, i samband med förtätningen, genomfördes också en ombyggnation av Vikingavägen. Kommunen smalnade då av denna tidigare högt trafikerade väg och gjorde gång- och cykelbanor. Konsekvensen blev att de passerande bilarnas hastighet minskade markant. Innan Vikingavägen byggdes om var den betydligt bredare och omslöt av stora täckande buskage på båda sidor. Detta gjorde det möjligt för bilar att köra uppemot 100 kilometer i timmen genom området, vilket numera inte längre är möjligt. Målet med ombyggnaden var att öka tillgängligheten och tryggheten på Linero (LKF, u.å).

Figur 5. Karta som visar det avgränsade områdets ursprungliga utformning av Thomas Schlyter (1978). Vistelseytornas utformning i 38 bostadsområden. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning.

HAVAMAL OCH ODEN

Figur 6. Karta som visar avgränsat område norr om Vikingavägen efter förtätning och ombyggnad av Vikingavägen, hämtad från LKF:s hemsida (u.å). <https://www.lkf.se/omrade/havamal> Carportar har försvunnit och nya garage och parkeringsytor har tillkommit tillsammans med de nya byggnaderna.

Figur 7. Foto som visar Vikingavägen under ombyggnation av Rickard Nilsson (u.å).

Mellan 2013 och 2016 fortsatte stadsutvecklingen med upprustning av Linero torg. Då rustades lokaler upp och två nya bostadshus byggdes, vilka fick sin utemiljö på en takterrass. LKF satsade i samband med detta mycket på ny växtlighet och nya sittytter på torget.

Mellan år 2016 och 2021 genomfördes en ombyggnation av de befintliga bostadshusen på Linero som byggdes mellan år 1969 och 1972. I samband med detta gjordes också förändringar i utemiljön. Husens framsidor fick nya växter. Det anlades nya parkeringsytter och kulvertar. Området fick ny asfalt och det tillkom nya planteringar vid husgavlarna. LKF anlade också en ny park på en tidigare parkeringsyta, som döptes till Världens Trädgård, där hyresgäster involverades i växtval och plantering. Ytterligare förändringar som gjordes dessa år var ny belysning och två nya efterfrågade lekplatser, vidgörande av en eftersatt gammal grillplats, samt nya staket till husen i söder mot Dalbyvägen med syfte att markera tomtgränserna och öka tryggheten, vilket blev mycket uppskattat bland de boende.

Vidare förklarar Nilsson och Domini att vissa förändringar i utemiljön gjordes efter att ombyggnationen av husen var klar och att det är svårt att få alla nöjda och ”göra allt” eftersom kostnaderna lätt drar i väg. LKF har visionen att kunna hålla nere sina hyror och vill därför aldrig ”lyxrenovera”. På frågan ifall upprustningarna som gjorts av utemiljön har påverkat hyrorna svarar de nej, men att en del av kostnaden också täcktes av bidrag som de ansökte om och fick. Något som förvaltningschefen på LKF, Håkan Nilsson, berättar om i en intervju med Sveriges Radio (Olsson, 2016). Där framkommer det att regeringen under år 2016 avsatt 200 miljoner kronor i bidrag för upprustning av utemiljön i socialt utsatta områden men att det inte funnits ett så starkt intresse bland fastighetsägare och organisationer i Skåne att ta del av pengarna. LKF var en av tre bolag som hade sökt bidraget när radioklipppet släpptes och förvaltningschefen förklarar där att det inte hade varit möjligt för dem att genomföra upprustningen av utemiljön vid den här tidpunkten, i den utsträckning som gjordes, utan bidraget. Samtidigt som utemiljön rustades upp genomfördes stambyten och omfattande renoveringar av byggnader, vilket resulterade i en hyreshöjning. Håkan Nilsson säger i radioklipppet att det är svårare att täcka kostnader för upprustning av just utemiljön eftersom det är svårt att räkna på de långsiktiga effekterna i form av ökad trygghet och trivsel som åtgärderna ger, till skillnad från renovering av byggnader som det är lättare att kalkylera för (ibid).

Figur 8. Foto över Världens Trädgård - En ny park som anlagts norr om kvarteret Eddan, söder om Vikingavägen på en tidigare parkeringsyta av Vendela Gehrman (2025)

I intervjun med LKF berättar Nilsson om ett projekt som pågår just nu i kvarteret Eddan, samtidigt som han förklarar att arbetet med utemiljön är ett ständigt pågående arbete som aldrig blir helt klart, eftersom det alltid krävs kontinuerligt underhåll. Det är två hus i kvarteret, vars gårdar har fått in den invasiva arten parkslide som behöver bekämpas. I samband med detta har det även satsats på nya staket och tidigare häckar har tagits bort. Anledningen är att ansvaret för skötseln av dessa häckar hade gått från att ha varit LKF:s till att i stället läggas över på de enskilda hyresgästerna som hyr tomten, vilket skapade problem då ansvaret för klippning av en sammanhängande häck kunde hamna på nio olika hyresgäster. Nilsson säger att tanken är att satsa mer på att utveckla den gemensamma utemiljön framför uteplatserna på dessa gårdar.

LKF tog också ner mycket avenbok under ombyggnationsåren, som växte i norra delen av området Havamal och skapade mycket otrygghet bland boende. Senare i intervjun framkommer även att arbetet med att bekämpa otrygghet är en viktig fråga för fastighetsbolaget men att det också är komplext, då det handlar om människors upplevelser och känslor. När det händer saker i området, såsom exempelvis rån och misshandel, sprids detta snabbt och skapar såklart en oro hos människor som bor i området. Samtidigt är det inte alltid som människans upplevelse av att känna sig

otrygg är särskilt rationell och direkt kopplad till saker som faktiskt händer. Det är något som kan kännas väldigt fel med att exempelvis cykla på en väg som är omsluten av höga tätt planterade avenbokar som skymmer all sikt på sidorna men det behöver inte betyda att risken är särskilt stor att det kommer hända något hemskt för den som gör det. Den här situationen förekommer på Linero mellan kvarteret Havamal och Tre Högars Park i norr, där det går en cykelväg på kommunens mark. I det området växer också väldigt mycket avenbok men Nilsson påpekar att LKF har varit mer radikala när det gäller gallring av avenbok än vad kommunen har varit, och han menar därför att känslan av otrygghet förmodligen är större i parken än vad den är i bostadsområdet intill. Att ta ner avenbok har varit viktigt för LKF eftersom hyresgäster har uttryckt en upplevd otrygghet som varit förknippad med vegetationens rumsskapande, vilket har framkommit vid trygghetvandringar som genomförts av LKF och den lokala hyresgästföreningen tillsammans med hyresgäster. Då har de arbetande på LKF känt att det varit viktigt att lyssna på den upplevelsen oavsett hur rationell känslan är eller inte. Nilsson påtalar att han själv aldrig känt sig otrygg i området men att känslorna som hyresgästerna uttrycker trots allt inte ska förringas.

Figur 9. Foton som visar dagens utformning av ett par av det avgränsade områdets bostadsgårdar av Vendela Gehrmann (2025)

4.2 Planering för social hållbarhet i Lunds kommun

Följande citat från översiktsplanen (2018), beskriver Lunds kommuns syn på social hållbarhet:

“Utgångspunkten för hur social hållbarhet kopplar an till en hållbar stadsutveckling handlar om hur den fysiska miljön i kommunen kan stärka en jämlik, trygg och attraktiv livsmiljö. Hur städer och bostadsområden är utformade påverkar hur vi arbetar, lever, umgås och förflyttar oss. Bostaden är en viktig plats för återhämtning, vila och rekreation. Den som inte har rimligt goda boendeförhållanden har svårt att klara övriga delar av livet, såsom t.ex. utbildning och arbete, som i sin tur har stor betydelse för hälsan. Goda boendemiljöer har tillgång till grönområden, platser för fysisk aktivitet och rekreation, utbildning, service, kommunikationer och kultur. Det innebär samtidigt miljöer fria från hälsoskadliga faktorer som buller och dålig luftkvalitet. Miljöer som stimulerar till möten och sociala sammanhang skapar även förutsättningar för en ökad upplevd trygghet. Hållbar stadsutveckling kan bidra till att bygga bort segregation och strukturella skillnader inom och mellan grupper och olika delar av staden” (Lunds kommun, 2018).

Lunds kommun har satt upp mål för att nå social hållbarhet och arbetar med detta på olika sätt. Eftersom kommuninvånarna ökar i antal och staden ständigt växer är det viktigt att se till att främja sociala värden för hela Lunds befolkning. Detta beskrivs i översiktsplanen från 2018, som innefattar planer för 26 000 nya bostäder fram till år 2040. Visionerna för den sociala hållbarheten framställs i följande citat:

“För att nå socialt hållbara miljöer när Lund växer är det viktigt att varje tätort och stadsdel kan erbjuda en bred boendepalet för hela livets olika behov. De ska finnas bostäder i varierande storlekar och upplåtelseformer som möter olika behov och önskemål. I Lund finns ett underskott av bostäder för unga och äldre, studenter och nyanlända. Vi ska se till att det finns hyresrätter för de grupper som inte kan eller vill köpa sin egen bostad. Ansträngningar bör också göras för att försöka öka flexibiliteten bland bostäder för äldre” (Lunds kommun, 2018).

Kommunen har också tagit fram ett program för social hållbarhet 2020-2030, vars syfte är att “skapa jämlika livsvillkor, och förverkliga mänskliga rättigheter för alla som bor och verkar i Lund - Ett Lund för alla” (Lund kommun, 2020, s. 4). I programmet står det att uppföljning ska ske i januari varje år och att nämnderna ansvarar för att rapportera aktiviteter som syftar till att uppnå målen i samband med sina årsanalyser. Program för social hållbarhet redovisas tillsammans med program för ekologiskt hållbar utveckling i en gemensam årlig hållbarhetsredovisning (Lunds kommun, 2020). Arbetet med social hållbarhet utgår från 6 prioriterade

områden, enligt Agenda 2030. Dessa är demokrati, utbildning och lärande, levnadsvanor, arbete och sysselsättning, boende och närmiljö samt jämställdhet (ibid).

Det som beskrivs i översiktsplanen och i programmet för social hållbarhet visar vilka visioner som ligger till grund för nutida stadsplanering med fokus på främjande av sociala värden inom Lunds kommun.

5. Diskussion

5.1 Förändringen av utemiljön på Linero - Från den vita till den gröna staden

Från år 1969 fram till idag har det studerade bostadsområdet på Linero genomgått en totalomvandling. När området projekterades bestod bostadsgårdarna till största delen av asfalt medan samtliga gårdar idag inrymmer ytor med plats för olika sorters aktiviteter och funktioner. De plana asfaltsytorna har bytts ut mot stora gräsytor med planteringar av varierande träd och buskar, och framför de norra husfasaderna har det tillkommit perennplanteringar. På flera av gårdarna finns även ytor avsedda för lek och sociala möten i form av uteplatser med sitttor. Det tydligaste inslaget av hårdgjort material, som skulle kunna härledas till ett spår från den ursprungliga gestaltningen av gårdarna, är de breda asfalterade gångarna som fungerar som passager genom respektive gård.

LKF har arbetat med olika typer av upprustningar av utemiljön på Linero i flera omgångar genom åren. Den första förändringen som skedde var i samband med miljöförbättringsprojektet 1984. Då fick gårdarna nytt liv genom tillförsel av vegetation som nästan saknades helt och hållet på de ursprungliga väldigt sterila och standardiserade gårdarna. Projektet innebar även en förbättring av gårdarnas funktioner genom nya cykelparkeringar, lekytor och gemensamma uteplatser. Det planterades avenbok framför husen som med åren utvecklades till stora träd, vilka cirka 20 år senare skapade problem på flera sätt. Träden stod i vägen för räddningstjänstpersonal och blev föremål för upplevelser av otrygghet bland hyresgäster. LKF valde därför att ta ner dem i början på 2000-talet.

De stora förändringarna av utemiljön på Linero har de senaste åren genomförts i samband med olika ombyggnationer. Det studerade bostadsområdet förtätades samtidigt som Vikingavägen byggdes om i början på 2010-talet, vilket resulterade i viss förändring av utemiljön. Mellan år 2016 och 2021 genomfördes omfattande renoveringar av de ursprungliga 60- och 70-talshusen, samtidigt som utemiljön också rustades upp, då det största projektet var anläggandet av Världens Trädgård på en tidigare parkeringsyta.

5.2 Förändringen utifrån visioner och ideal med fokus på sociala aspekter

Ambitionen att bygga en miljon bostäder mellan år 1965 och 1975 syftade framför allt till att lösa den då rådande bostadsbristen i Sverige. Detta mål uppnåddes, medan övriga visioner om att planera för välfärd och skapa nya trivsamma boendemiljöer kanske får betraktas som mindre lyckade. Miljonprogrammets bostadsbyggande hade en hel del brister varav en utav dem var den torftiga utemiljön. I det studerade fallet på Linero handlade det om nästintill helt asfalterade gårdar med stor brist på vegetation och ytor för olika sorters aktiviteter, vilket tidigt möttes av kritik bland de boende. Det är dock svårt att avgöra exakt vilka visioner som låg bakom den ursprungliga gestaltningen av bostadsgårdarna eftersom Schlyters studier visar att det funnits ambitioner hos projektören som sedan inte blev verklighet. Troligtvis var det främst ekonomiska faktorer som styrde. Kanske var det också så att den stora andelen hårdgjort material i form av asfalt sågs som slitstarkt och lättskött, vilket Vidén och Lundahl beskriver som ett allmänt tankesätt under rekordårens byggande till följd av den knappa budgeten som oftast fanns att tillgå. I vilket fall som helst så har den ursprungliga gestaltningen av gårdarna präglats av de modernistiska idealen i form av stora öppna odefinierade ytor.

För att svara på frågan om vilka stadsbyggnadsideal som har påverkat förändringarna som gjorts på Linero var den bilorienterade staden ett modernistiskt paradigm som speglar Vikingavägens ursprungliga utformning, medan ombyggnationen syftade till att öka tillgänglighet och trivsel. Bilarna är inte längre de som prioriteras högst, utan människan har idag fått ett större fokus i stadsplaneringen i linje med Gehls teorier om att planera för cyklister och fotgängare i första hand.

Bostadsbristen har återkommit till Sverige efter miljonprogramsåren och Lunds kommun planerar ständigt för nya bostäder i alla stadens stadsdelar, däribland Linero. Sättet att bygga på idag skiljer sig dock väldigt mycket från tidigare stadsbyggnadsideal. Idag förtätas det mycket inne i staden medan det på 60- och 70-talet byggdes väldigt mycket i städernas ytterkanter på tidigare jordbruksmark. Ambitionerna att planera för social hållbarhet i Lunds kommun idag liknar samtidigt de ambitioner som också fanns under modernismen. Stora luftiga grönytor med mycket ljus syftade till att skapa en mer hälsosam livsmiljö för människor som tidigare bott trångt inne i de smutsiga industrialiserade städerna. Vad som däremot missades på den här tiden var att planera för mötesplatser och sociala aktiviteter. Det studerade bostadsområdet på Linero bestod från början av 28 lamellhus med öppna odefinierade gårdar och den ursprungliga gestaltningen av

utemiljön saknade rumslighet som främjar olika sorters aktiviteter och sociala möten.

Visioner som låg bakom upprustningarna som gjordes av bostadsgårdarna år 1984 var troligtvis att öka rumsligheten med hjälp av vegetation och få in fler funktioner på gårdarna, utöver visionen om att göra miljön allmänt mer trivsamt genom att minska andelen asfalt och öka andelen grönska. Ytterligare visioner var att lösa alla de problem som fanns med exempelvis sand som blåste in i ventiler och cykelparkeringar som saknades. Det arbetades också med boendemedverkan då det ansågs viktigt att ta boendes åsikter i beaktning.

För att sammanfatta förändringarna som LKF arbetat med de senaste 25 åren och vilka visioner som legat bakom dem, har det handlat mycket om att vilja öka tryggheten och trivselt i området. Detta har gjorts på olika sätt, både genom att rusta upp och skapa nya trivsamma utemiljöer samt genom att arbeta med att ta ner vegetation i ett trygghetsfrämjande syfte. Idag är det också fler säkerhetsregler som styr, vilka legat till grund för att avenbok som planterades under miljöförbättringsprojektet 1984 senare blev tvungna tas ned. Boendeverkan är fortfarande viktigt för LKF och de försöker alltid ta in de boendes åsikter i så stor utsträckning som möjligt i samband med de förändringar som görs.

5.3 Reflektioner

En intressant upptäckt som kommit med detta arbete är att alla stora upprustningar av utemiljön som genomförts i det studerade bostadsområdet på Linero har varit i samband med statliga satsningar. Alla fastighetsbolag, vare sig de är kommunalt ägda eller inte, behöver få sin ekonomi att gå runt, och förmodligen lönar det sig oftast inte att satsa mycket pengar på utemiljön. Konsekvensen av detta blir att det vanligtvis inte heller genomförs några större upprustningar av utemiljöerna om det inte finns bidrag som kan täcka kostnaderna för det. Renovering av byggnader medför i princip alltid en hyreshöjning då det ses som ett sätt att öka boendestandarden, men att förbättra utemiljön ses inte som något som har en direkt inverkan på levnadsstandarden på samma vis. Därför har staten beslutat om att ge ut bidrag till fastighetsbolag avsedda för upprustning av just utemiljöer i socialt utsatta områden vid olika tillfällen sedan Linero byggdes, med anledning av att öka dessa områdens attraktivitet. Det skulle vara intressant att undersöka vilka effekter som åtgärderna har fått i praktiken och om projekten har uppfyllt sitt syfte. Denna studie har tagit reda på vilka visioner som legat bakom förändringarna, men frågan är ifall de ursprungliga visionerna alltid har rimmat väl med de slutgiltiga resultaten.

I intervjun med LKF framkom det att tryggheten och trivseln på Linero har ökat de senaste åren enligt deras egna undersökningar. Vad som däremot inte går att uttala sig om är huruvida det finns en koppling mellan denna statistik och upprustningarna som gjorts av utemiljön specifikt, eftersom det är flera olika faktorer som spelar in. Som tidigare nämnt i bakgrunden har Lunds kommun och polisen också arbetat med olika åtgärder i syfte att öka den sociala hållbarheten på Linero de senaste åren. Det hade därför varit intressant att undersöka närmre vad det kan finnas för eventuella kopplingar mellan förändringarna i utemiljön och exempelvis upplevelser av trygghet bland de boende. För vidare forskning hade det varit intressant att genomföra intervjuer med boende på Linero för att bredda förståelsen för hur brukarna till det studerade området upplever sin boendemiljö samt vad det funnits för åsikter kring förändringarna som skett.

Referenser

Tryckta källor

Kristensson, E. (2007). *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt*. Stockholm: Formas.

Schlyter, T. (1984). *BÄTTRE UTEMILJÖ – En beskrivning av miljöförbättringsprojektet Linero*. Lund: Statens institut för byggnadsforskning.

Schlyter, T. (1996). *Tre decenniers bostadsområden – utveckling av utemiljö och planutformning*. Lund: Lunds universitet.

Söderquist, L. (1999). *REKORDÅR OCH MILJONPROGRAM Flerfamiljshus i stor skala – En fallstudiebaserad undersökning av politik, planläggning och estetik*. Stockholm: Stockholms universitet. s 12-13.

Tägil, T. (1997). *Bygga och bo*. Lund: Föreningen Gamla Lund.s. 89.

Vidén, S och Lundahl, G. (1992). *Miljonprogrammets bostäder - Bevara - Förnya - Förbättra*. Stockholm: Statens institut för byggnadsforskning. s 28-30.

Elektroniskt källmaterial

Boverket. (2020). *Miljonprogrammet*.

<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/> (2025-01-30)

Ericsson et al. (2002). *Miljonprogram och media - föreställningen av människor och förorter*. Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1404909/FULLTEXT01.pdf>

Gehl, J. (2010). *Cities of People*.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/slub-ebooks/reader.action?docID=3317503&ppg=2>

Gunne, N. (2020). *Jan Gehl sätter människan först i planeringen av staden*. Arkitekten.

<https://arkitekten.se/nyheter/jan-gehl-satter-manniskan-forst-i-planeringen-av-staden/> (2025-03-11)

Henriksson, S och Kristensson, E. (2010). *Thomas Schlyter*. Dagens Nyheter, 7 oktober.

<https://www.dn.se/arkiv/familj/thomas-schlyter/> (2025-02-21)

Kling, A. (2017). *Bostadsgårdens uppgång och fall*. Tidskriften Arkitektur.

<https://arkitektur.se/kritik/essa/bostadsgardens-uppgang-och-fall/> (2025-03-10)

Kristensson, E. (1994). *Fem förbättrade gårdar – En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt*. Statens råd för byggnadsforskning.

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/48390>

LKF. (u.å). Havamal.

<https://www.lkf.se/omrade/havamal> (2025-03-10)

Lunds kommun. *Program för social hållbarhet 2020-2030*.

<https://lund.se/download/18.77144e217f44986c4d23b23/1649256049528/Lunds%20kommuns%20program%20f%C3%B6r%20social%20h%C3%A5llbarhet%202020-2030.pdf>

Lunds kommun. (2018). *Översiktsplan för Lunds kommun*.

<https://lundskommun.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=ac1324c0e56a4729a5bb8143ff9c3d3c> (2025-02-11)

Mack. (2021). Impossible nostalgia: green affect in the landscapes of the Swedish Million Programme. *Landscape Research*. 46 (4).

<https://typeset.io/papers/impossible-nostalgia-green-affect-in-the-landscapes-of-the-2cp218pfc>

Mattsson. (2024). *Miljonprogrammet blev en vara för riskkapitalister*. Forskning och Framsteg.

<https://fof.se/artikel/2024/8/miljonprogrammet-blev-en-vara-for-riskkapitalister/> (2025-01-31)

Mårtensson, A. (2024). *Så blev den "vita staden" grönare*. Sydsvenskan, 14 augusti.

<https://www.sydsvenskan.se/2024-08-14/sa-blev-den-vita-staden-gronare/> (2025-03-10)

Nationalencyklopedin. (u.å). *Byggnadsforskningsinstitutet*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/byggforskningsinstitutet> (2025-03-10)

Olsson, E. (2016). *Svalt skånskt intresse för upprustningsmiljoner*. Sveriges Radio, 6 oktober.

<https://www.sverigesradio.se/artikel/6534641> (2025-03-01)

Schlyter, T. (1994). *Utemiljöförbättringar Översikt och exempelsamling - En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt*. Statens råd för byggnadsforskning.

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/48391?show=full>

Schulz, D. (2014). *Towers in the Park: Le Corbusier's Influence in NYC*. 6sqft New York City, 19 november.

<https://www.6sqft.com/towers-in-the-park-le-corbusiers-influence-in-nyc/>
(2025-03-11)

Skarphedinsdottir, H. (2018). *Staden – vår livsmiljö. Modernismens tid*.

<https://blogg.tyrens.se/stadsutvecklingsblogg/staden-var-livsmiljo-modernismens-tid/> (2025-03-10)

Van Haeren, K. (2021). The good life vision on the landscape scale. *Landscape Research*. 46 (4).

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01426397.2021.1881767>

Muntliga källor

Domini, L och Nilsson, R. Intervju utförd på LKF:s Stadsdelkontor Öster, Lund. 2025-02-26

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

☒ JA, jag, Vendela Gehrmann, har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.